

Դիւցազներգութիւնը կը նկատուի մա-
նուկ ժողովուրդներու պատմութիւնը. եր-
գով կը պահէին այն՝ ինչ որ չէին սո-
վրած գրեով յաւերթացնել:

Երգը իր այս դերը կը շարունակէ այն-
տեղ՝ ուր դեռ նահապետական կեանքը կը
տեսէ: Նա գիւղերու պատմագիրքն է: Կո-
միտաս վ. որ բոլոր Հայաստան քալած
է և 3000 երգ ժողոված՝ կը կրկնէ այն՝
ինչ որ Խորենացի — նուազ գիտնական
դարերու մէջ — անհրաժեշտ համարած էր
ընել:

Զգացման տեսակներուն մէջ ամենէն
աւելի տխրութիւնն է որ կը յաճախէ,
հայ երաժշտութեան՝ — ինչպէս որ է Հայոց
պատմութեան — բնադրողին ըլլալու աս-
տիճան:

Կոմիտաս վ. ժողովրդական երգերէն
կ'անցնի եկեղեցականին: Հոն մատնանիշ
կ'ընէ, բաղդատութիւններով, յունական,
պարսկական, արաբական ազդեցութիւն-
ները:

Զայս ապացուցանելու համար կ'երգէ
մեղեդիները այնպէս ինչպէս պահուած են
Էջմիածնի, Սանահնի և Հայաստանի հին
վանքերուն մէջ՝ և այնպէս ինչպէս որ
կ'երգեն վայն Պօլսոյ մէջ, ինքնազոհու-
թեան և զմայմունքի այնպիսի արտայայ-
տութեամբ և այնքան ճշգրտութեամբ կը ձե-
ւացնէ Պօլսոյ տիրացուներուն ռնգային
գեղգեղանքները, որ հարկ եղաւ՝ այնքան
յուզումէ վերջ՝ նաեւ ծիծաղէ արտա-
սուել: Ինչ օգտակար խրատ պիտի ըլլար
այս տիրացուներուն՝ եթէ ներկայ զրտ-
նուէին: ...

Կոմիտաս վ. հանգէսը կը փակէ կրօ-
նական արտայայտութեան մեծամասնութիւնը եղա-
նակներով, ինչպէս են Տէր ողորմես, Հա-
ռու հառու, և մանաւանդ Տիրամայրը:
Նուազահանդէսի վերջացած պահուն, հա-
ռաչանք մը կ'ելլէ ունկնդիր հոգիներէն՝
որ կը գծկամակին երկինքը թողու:

Կոմիտաս վ. հրաւիրուեցաւ իր բանա-
խօսութիւնը կրկնելու նաեւ Մուրատ—Ռա-

փայէլեան վարժարանին մէջ: Առաջնոյն
ունկնդրողները այնքան փոյթ գտնուած էին
երկրորդին եւս ներկայ ըլլալու որքան ա-
նոնք որ առաջին անգամ Կոմիտաս վ. ին
ձայնը պիտի լսէին:

Կոմիտաս վ. երգեց, ինքն իսկ դաշ-
նակով ընկերելով իրեն, վերոյիշեալ մե-
ղեդիները՝ նոր կերպարանք մը տալով իր
բանախօսութեան, զոր իր խօսելու դիւ-
րութիւնը գիտէ միշտ փոփոխել և ճոխա-
ցնել: Վերլուծման ենթարկեց այս անգամ
նաեւ « ազգային » կոչուած հայրենաստի-
րական նոր երգերը որոնց հետ եւրոպա-
կան երաժշտութիւնը մտաւ Հայոց մէջ, և
որոնք « ազգային երաժշտութեան պատ-
մութեան մէջ ոչ մէկ տեղ ունին »:

Յետոյ « հայկական փող »ը՝ արինքն ի
ձեռին, նուագեց մի քանի օրօրող երգեր,
հովուական կեանքի տեսիլներով կախա-
ղիչ:

Զուիցերիոյ օրագիրներուն կը թողունք
պատմել այն հանդիպման տպաւորութիւն-
ները զոր — շնորհիւ Կոմիտաս վ. ի երգեցո-
ղութեան — ըրած է հայկական երաժշտու-
թիւնը հոն, լճակներու և ձիւնապատ կա-
տարներու այդ գեղեցիկ երկրին մէջ՝ զոր
այնքան յաճախ կը նմանցնեն մեր հայ-
րենիքին:

Հ. Կ. Տ. ՍԱՆՏԵԱՆ

... Իսկ սպորդ Հայն ալ այսպէս կ'ապրի

Լեռան կողին, նըման վէրքի մը լայնի,
Հեղեղատն այն կը տեսնա՞ք. —
Զուրէն բացուած, այս օր ջուրի ծարաւուտ,
Ան ճարձայ մ'է կարմրորակ:

Տըղայ կեանքիս, օգոստոսի մ'արեւով,
Կ'ելլէի ես անկէ վեր,
Դէպ ի լեռն այն, դէպ իր դաշտերն ընդարձակ՝
Ուրիճ ինծի դիւրին էր

Քաղել աստղերն ու անոնցմով պըսակուիլ,
Շընչել ամէն երկրի հով,
Ու հետեւիլ արծիւներուն ընթացքին
Մտաղաչ հոգիս պարզելով:

Ու կ'ելլէի ես այդ կարմիր ճամբայէն ...
Հոն ոչ սիւք կար, և ոչ խոտ.
Թիթեռնիկներն այնտեղ ինկած դիպուածով
կը փախչէին հեհեհկոտ:

Արեւն էր լուկ, իմ ուղեկիցս արեւն էր՝
Որ մըխած գլուխն հըրաբոց
Աւազին մէջ՝ կը խըմէր հողն, ու հազար
Պատիճներովն ոսկեզօծ՝

Կը ճաթեցնէր ապառաժները՝ տնելով
Անոնց ծածկած տամուկութեամբ:
... Ու կ'ելլէի ես այդ կարմիր ճամբայէն՝
Շուքս յետ թողած, — միակ ամպ, —

Կեցայ՝ յանկարծ, ու արեւն հետը կեցաւ.
Խարըսիրուած գըրկուս մըրայ ...
Վերէն, խրամատ ծայրէ վր դուրս սըլացիկ՝
Վար կու գար Օձ մը հըսկայ:

Այլք ալիք օղակներովն իր ճապուկ
Դահանակի և լալի,
Եւ չընելով՝ իբրեւ ղեղգ մ'հողմակոծ՝
Ան կ'իջնէր, ես կ'ելլայի:

Տեսանք զիրար — կեցանք — զիրար չափեցինք ...
Իր բոլոր գէնքը անի
Բերանին մէջ հաւաքեց, ես՝ աչքերուս,
Ես դեռ անգէն պատանի:

Ոստում մ'ըրաւ նայուածքներուս ուղղութեամբ՝
Զերդ շանթը դէպ լըսնոսկին՝
Որուն վախճանն հորն է մարուր և նուաճող ...
Ոստում մ'ըրաւ մոլեգին,

Ու փաթթելով ինքզինք մատղաշ իրանիս՝
Իբրեւ բաղդ վարձեւելոյ,
Կուրծքը կուրծքիս զըրաւ, ուղղեց շըրթներուս
Կոր գըլտիւն իր լիաթոյն:

Ես պարուրուած ոլորտներուն մէջ իր ցուրտ
Մահուան դողով դողացի.
Մինչդեռ աչքերս իր աչքերուն խըմցուցին
Թովչանքն հոգւոյս մըտացի:

Դըրին անոնց բոցերուն մէջ դեղնորակ
Իմաստութիւնը մարդուն,
Ըղեղին լոյսն՝ որ քընացուց կամ սանձեց
Բընազդը ննգդ կենդանւոյն:

Խայթի մափոփեց. — ու ես կենսիք, մահուան մէջ,
Կենսիքի, մահուան արցունքով
Արտասուեցի. — ան բերանն իր բացած լայն
Կըզակիս տակ, անվըրդով,

Խըմեց շիթ շիթ կաթող արցունքն այտերէս,
Քամեց բիբերըս բերբի,
Եւ մարեց մէջն ամբողջ արեւն ամառուան,
Օձն այդ ծարաւ արտօսի:

Յետոյ չըլաց ու նոր օղակ մ'ընելով
Շուրջը վիզիս՝ գայն սեղմեց.
Մինչ պոյն իր, նոր քաղցով, ետեւը ճօճուն՝
Կը շախշախէր քար մը մեծ:

Քընթընոցներն ամփոփուելով իրար մէջ՝
Կոկորդոս պինդ պըրկեցին,
Ու ես վայրկեան մ'ըզգացի մէջըս փակուած
Զորս ճամբաները կենսիքն:

Եւ ունչերէս ու աչքերէս բըրեցաւ.
Արիւնը դուրս սորսորեաւ,
Եւ ըզգացին կարծես շըրթուքըս դողող
Սըրտիս ամբողջ շըրմուկիւնն:

Իսկ ան յեցած կըզակն ուղիղ կըզակիս՝
Ըմպեց արիւնս անդեղեղայ,
Մէն մի կըլլուած շիթ որ կ'իջնէր՝ կ'ըզգայի
Իր մարմնոյն մէջ, մարմնոյս վրայ:

Ինչպէս շողերը արեւուն կը սուզին
Հին շըրտներուն մէջ ցամաքած՝
Այնպէս կարծես երակներս իմ քամուեցան
Որկորէն վար թըխլամած:

Կըշտացած էր — Վիզէս, մէջքէս, ծունկերէս
Լուծեց օղերն յամբարբար,
Միշտ յիշատակն իր օձ-ձեւին թողնելով
Շուրջն իրանիս դալկահար:

Կըշտացած էր իմ արիւնով, արցունքով ...
Այ, գեղդ Ոճիւր կենդանի,
Արփայն ներսան, միշտ այդ կարմիր ճամբայէն՝
Ան կ'իջնէր, ես կ'ելլայի...

ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԾԱՆ

ԼԵՈՒՐԱՏԻ

ՊԱՆԻՆԷ ԲՈՂԱՍ ՀԱՐՍՆԻՔԻՆ

Հայրենական բոյնին լուսիւնը թողած
Եւ երջանիկ ցընորթներն
Եւ հնամանդ պատրանքը՝ սուրբ երկնային,
Որ գեղեցիկ կը յարգարէ աչքերուդ
Այս ծովափունցն ամայի.
Հակառակէն արդ որ ըզբեզ կը քաշէ
Կենսիք փոշոյն ու ժընթերին մէջ, քոյր էմ,
Հանցելի՜ անբազ գարը զոր մեզ սանձանեց
Երկինքն անգութ, զի վըշտալի ու դժբէ
Օրերուն մէջ անլընքնան պիտի դռն
Թըշուառական սոսճ մը թըշուառ Խաւիթոյ,
Օրինակներ ուժեղ հոգա՜ արեւնիդ,
Հակառակէն խուժաղուժ չի շընչեր
Առաքինի մարդուն սիւքն անուշակ,
Զ'ընգզգեք մեղի կուրծքն ալ հոգի սեւն և սերտ:
Պիտ՝ ունենաւ թըշուառ կամ վատ որդիներ.
Դուն թըշուառներն ընտրէ: Անդունդ աչազին
Փորեց վառքար սովորոյթ
Բախտին միջեւ և քաջութեան: Ո՛հ, շատ ուշ
Եւ իրկուան դէժ մարդկային իբրուն
Կը ստանայ ան որ կը ծնի